

УДК 1:008:316(045)

І. В. Литовченко

ВІРТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Фаховий коледж інженерії та управління
Національного авіаційного університету
litwanau@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5054-5653

Анотація. У статті здійснюється соціально-філософський аналіз особливостей процесу віртуалізації соціальної реальності та соціальних інститутів в умовах розвитку й поширення інформаційних та телекомунікаційних технологій, що охоплюють всі сфери суспільного життя. Показано, що в інформаційному суспільстві за допомогою технологій віртуальної реальності відтворюються образи інституціонального обміну, який здійснюється як симуляція – віртуальний аналог реальної соціальної дії та взаємодії. В нових умовах віртуальної взаємодії виникають та інституціоналізуються відповідні цінності, норми, знаки, символи, практики, особливості комунікації, які конструюють гіперреальність, трансформуючи її під елементи віртуальної реальності.

Ключові слова: віртуалізація, віртуальна реальність, соціальна реальність, інформатизація, соціальний інститут, комп'ютеризація, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне суспільство.

Вступ

В умовах розвитку сучасного суспільства у науковому соціально-філософському дискурсі на особливу увагу заслуговує проблематика віртуалізації соціальної реальності, соціальних взаємовідносин та процесів інституціоналізації суспільства. Розвиток і функціонування сучасного суспільства характеризуються трансформацією соціальних взаємовідносин та перенесенням комунікаційних процесів у площину інформаційно-комунікаційних мереж. Такі тенденції позначаються на функціонуванні соціальних інститутів: виникають нові цінності, норми і правила; певні елементи структури інститутів втрачаються або наповнюються іншим змістом; виникають нові завдання і функції, створюються образи, що можуть впливати на формування світогляду та моделей поведінки індивіда. Масштабні соціальні трансформації, обумовлені такими змінами у функціонуванні соціальних інститутів суспільства, актуалізують питання наукового осмислення проблеми взаємозв'язку та взаємодії соціальної і віртуальної реальностей.

Мета і завдання

Метою даної статті є здійснення соціально-філософського аналізу процесу віртуалізації соціальної реальності та соціальних інститутів в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Методологія дослідження

Аналіз процесу віртуалізації соціальної реальності та соціальних інститутів в умовах розвитку інформаційного суспільства ґрунтується на засадах комплексного застосування методологічних підходів і методів соціально-філософського дослідження. Основними методологічними засобами дослідження особливостей віртуалізації процесів інституціоналізації стали соціокультурний і системний підходи в їхній діалектичній єдності. Структурно-функціональний метод дав можливість здійснити цілісний аналіз особливостей процесу віртуалізації суспільного життя, соціальних практик та соціальних інститутів під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, що перетворюють реальні соціальні дії і взаємодії на їхні віртуальні аналоги. Принцип взаємозв'язку використано для встановлення взаємозв'язку між розвитком комп'ютерних технологій та інформаційних мереж, зокрема розширення можливостей глобальної мережі Інтернет, і віртуалізацією соціальної реальності і соціальних інститутів у сучасному суспільстві. Теоретичний аналіз особливостей віртуалізації соціальної

реальності та соціальних інститутів заснований у роботі на принципі єдності історичного й логічного.

Результати

Передумови вивчення феномена віртуальної реальності, а також особливостей її «впливу» на різні сфери соціального, економічного, культурного і політичного життя суспільства формуються у період становлення інформаційного суспільства. Найвідомішими представниками наукової думки, що зробили вагомий внесок у розробку теорії інформаційного суспільства є: Д. Белл, З. Бжезинський, Ю. Габермас, Е. Гідденс, П. Дракер, М. Кастельс, М. Маклюен, Д. Мартін, Г. Молітор, Е. Тоффлер, А. Турен, Ф. Уебстер та ін.

Дослідження теорії віртуалізації суспільства та різних сфер суспільного життя здійснювали у своїх наукових пошуках К. Омае, А. Бюль, М. Паетау, А. Крокер, М. Вайнштейн, П. Вірілію, В. Ємелін, Д. Іванов, Н. Носов, О. Одаренко, С. Хоружий, В. Дупак та ін. Соціально-філософські ідеї особливостей віртуалізації суспільного життя представлені в основному у контексті концепцій симуляції Ж. Дельоза і Ж. Бодріяра (Литовченко, 2017: 55). Актуальність дослідження особливостей віртуалізації соціальних інститутів в умовах розвитку інформаційного суспільства викликана стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та їхнім проникненням в усі сфери суспільного життя, що повсякчасно створює нові образи і можливості у віртуальній реальності, змінюючи особливості реальної соціальної діяльності та взаємодії.

Соціально-філософське осмислення особливостей віртуалізації соціальної реальності та соціальних інститутів сприяє формуванню наукових засад для глибинних пошуків та активізації нових досліджень процесів інституціоналізації суспільного життя, віртуалізації соціальної реальності тощо, що створює нові можливості для розвитку нової актуальної стратегії адаптації індивіда, соціальних груп і спільнот до нових вимог, потреб та викликів суспільства.

Обговорення

Початок ХХІ століття характеризується стрімким зростанням масштабів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, що супроводжується віртуалізацією соціальної діяльності та взаємодії. В сучасній науковій думці віртуалізація, як соціальне явище, розглядається в якості універсальної,

атрибутивної особливості сучасного інформаційного суспільства, що має свою специфіку впливу на різні сфери та елементи його функціонування. У своїх дослідженнях співвідношення соціальної і віртуальної реальності Ю. Кравцов зазначає, що віртуалізація соціальної реальності є закономірним етапом історичного розвитку соціальності, який пов'язаний із ускладненням і глобалізацією комунікативних зв'язків та відносин. Основною характеристикою цього етапу вчений називає перехід до домінування культурно-символічних, не прив'язаних безпосередньо до матеріально-фізичного аспекту існування, форм і способів підтримання та відтворення соціальності (Кравцов, 2008). Д. Соколова зауважує, що віртуалізація є досить складним процесом, який неможливо однозначно визначити й оцінити. У даному контексті дослідниця пропонує розуміння даного поняття як сукупності взаємопов'язаних та взаємозалежних явищ. Вона виокремлює такі основні аспекти віртуалізації соціального в інформаційному суспільстві: віртуалізація розглядається як, по-перше, заміщення реальності образами й символами; по-друге, створення альтернативного соціального простору; по-третє, «накладення» віртуальної реальності на соціальну реальність (Соколова, 2008). Це дозволяє говорити про беззаперечний вплив віртуальної реальності на повсякденне життя та соціальні практики індивідів, взаємозалежність віртуальної та соціальної реальностей, що трансформує світогляд, соціальну діяльність та визначає, певним чином, процеси розвитку і функціонування суспільства в цілому.

Сучасні комп'ютерні технології та інформаційні мережі стають невід'ємними символами нового типу суспільства. Активно розвивається і стрімко примножує свої можливості глобальна мережа Інтернет, що значно впливає на можливості індивідів, соціальних груп і спільнот у комунікації, взаємодії, задоволенні певних соціальних, культурних, економічних та інших потреб. Мережеві структури, що виникають і активно розвиваються в таких умовах, стають основою сучасного суспільства (Алиева, Ивушкина, 2008). Досліджуючи особливості інформаційної ери, Л. Дротянко справедливо зауважує, що «інтенсивне застосування віртуальних технологій виявляє не стільки технічний, скільки соціальний зміст: з'являються нові типи соціальних груп, нові види діяльності, стилі комунікації, нові соціальні класи, нові форми політичної влади, ідеології, нові види мистецтва тощо» (Дротянко, 2008: 115). Такі тенденції обумовлюють процеси становлення і розвитку нових форм і трансформації існуючих соціальних інститутів суспільства.

Процеси розвитку й поширення інформаційних та телекомунікаційних технологій охоплюють всі сфери суспільного життя, що обумовлює суттєві зміни суспільної взаємодії, виробництва, дозвілля соціальних груп, соціалізації і виховання індивідів, а також соціальної структури суспільства, соціально-економічних, культурних, політичних відносин тощо. Людина має можливість активно брати участь у політичному, державному, економічному, освітньому, соціальному житті товариств за допомогою мережі Інтернет (Алиева, Ивушкина, 2008). Віртуалізація, як соціальне явище інформаційного суспільства,

обумовлює зміни у характері соціальної взаємодії, спрямовуючи в інтерактивний мережевий режим, що розширює кількісний склад її учасників, стираючи просторові, часові, соціокультурні кордони.

В нових умовах розвитку суспільства глобальна мережа Інтернет, як важливий засіб комунікації, перетворюється, на думку Д. Іванова, в середовище віртуалізації самого суспільства, оскільки віртуальна реальність має справу не з реальним об'єктом, а з образами – симуляцією (Іванов, 2000). Явище комп'ютеризації повсякденного життя впроваджує у соціальні практики віртуальну реальність як комп'ютерні симуляції реальних речей і вчинків. За допомогою технологій віртуальної реальності відтворюються образи інституціонального обміну. Обмін здійснюється як симуляція – віртуальний аналог реальної соціальної взаємодії. Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють реальним соціальним діям та взаємодіям здійснюватися в якості їх віртуальних аналогів. При цьому відбувається певне заміщення реального виконання соціальних ролей симуляцією, створюється образ реальних атрибутів та ознак процесу інституціональності.

Віртуальні співтовариства, спільноти симулюють явище присутності в комунікації та соціальну близькість людей, між якими вона відбувається. У даному контексті інституційна будова суспільства також симулюється, а не ліквідується, зберігаючи особливості та атрибутику соціальної реальності, що, за визначенням Д. Іванова, є своєрідною операційною системою, в якій зручно створювати та демонструвати образи, символи, зразки, моделі поведінки тощо. Сучасні технології віртуальної реальності є ефективним інструментом симуляції соціальної реальності, трансформуючи всі сфери життєдіяльності суспільства. Високий ступінь інтенсивності використання в сучасному суспільстві технологій віртуальної реальності наповнюється соціальним змістом – соціальна реальність заміщується її комп'ютерними симуляціями (Іванов, 2000). В нових умовах віртуальної взаємодії виникають та інституціоналізуються відповідні цінності, норми, знаки, символи, практики, особливості комунікації, які конструюють гіперреальність, трансформуючи її під елементи віртуальної реальності. Механізми віртуалізації в інформаційному суспільстві є важливою і невід'ємною складовою сучасних соціокультурних, політичних та економічних процесів.

Висновки

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та можливостей глобальної мережі Інтернет у сучасному, інформаційному, суспільстві створює підґрунтя для формування і розвитку віртуальної мережевої реальності. Інтернет стає важливим чинником віртуалізації соціальних практик індивідів, соціальних груп, що обумовлює певні зміни і в процесах функціонування соціальних інститутів: держави, економіки, політики, освіти, медицини, культури тощо. Виконання соціальних ролей учасниками соціальних інтеракцій стають віртуальними, а соціальні інститути, відповідно, стають певними образами, перетворюючись на свого роду віртуальну реальність.

Список літератури

1. Алиева Н. З. Становление информационного общества и философия образования [Электронный ресурс] / Н. З. Алиева, Е. Б. Ивушкина, О. И. Ланратов. – М.: Академия Естествознания. – 2008. – 168 с. – Режим доступа: URL: <https://monographies.ru/ru/book/view?id=23>.
2. Дротянко Л. Г. Полілог культур як феномен інформаційної ери / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: зб. наук. праць. – К.: НАУ, – 2008, Вип. 2 (8). – С. 112-116.
3. Иванов Д. В. Виртуализация общества [Электронный ресурс] / Д. В. Иванов. – СПб. – 2000. – 96 с. – Режим доступа: URL: http://read.newlibrary.ru/read/ivanov_d_v_/page3/virtualizacija_obshestva.html.
4. Кравцов Ю. С. Про парадокс феноменологічної інтерпретації співвідношення реальності соціальної і віртуальної [Електронний ресурс] / Ю. С. Кравцов // Мультиверсум. – 2008. – Вип. 75. – С. 13-23. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77240/02-Kravcov.pdf?sequence=1>.
5. Литовченко І. В. Виртуалізація як чинник трансформації соціальних інститутів: соціально-філософський аналіз / І. В. Литовченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: зб. наук. праць. – К.: НАУ, – 2017, Вип. 2 (26). – С. 55-58.
6. Соколова Д. М. Основные тенденции виртуализации социального в информационную эпоху [Электронный ресурс] / Д. М. Соколова // Известия Саратовского университета. Серія: Философия. Психология. Педагогика. – 2013. – Т. 13. – Вып. 2. – Режим доступа: URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/journals/izvestiya/pdf/2013/12/13/2-2013_filosofiya_61.pdf.

И. В. Литовченко.

ВИРТУАЛИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ И СОЦИАЛЬНЫХ ИНСТИТУТОВ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье осуществляется социально-философский анализ особенностей процесса виртуализации социальной реальности и социальных институтов в условиях развития и распространения информационных, телекоммуникационных технологий, которые охватывают все сферы общественной жизни. Показано, что в информационном обществе с помощью технологий виртуальной реальности воспроизводятся образы институционального обмена, который осуществляется как симуляция – виртуальный аналог реального социального действия и взаимодействия. В новых условиях виртуального взаимодействия возникают и институционализируются соответствующие ценности, нормы, знаки, символы, практики, особенности коммуникации, которые конструируют гиперреальность, трансформируя ее под элементы виртуальной реальности.

Ключевые слова: виртуализация, виртуальная реальность, социальная реальность, информатизация, социальный институт, компьютеризация, информационно-коммуникационные технологии, информационное общество.

I. Lytovchenko

VIRTUALIZATION OF SOCIAL REALITY AND SOCIAL INSTITUTIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION SOCIETY

Introduction. Features of the development of modern society are characterized by the transformation of social relations and the transfer of communication processes in the area of information and communication networks. Such tendencies affect the functioning of social institutions: new values, norms and rules appear, certain elements of the structure of institutions are lost or filled with other content, new tasks and functions appear, images are created that can influence the formation of worldview and patterns of individual behavior. **The aim and tasks.** The aim of this article is a socio-philosophical analysis of the process of virtualization of social reality and social institutions in terms of development of the information society.

Research methodology. The main methodological means of studying the features of virtualization of institutionalization processes were sociocultural and systemic approaches in their dialectical unity, as well as the structural-functional method, the principles of interconnection and unity of historical and logical. **Research results.** Studies of the theory of virtualization of society and various spheres of public life were carried out in their scientific research by K. Omae, A. Bull, M. Paetau, A. Crocker, M. Weinstein, P. Virilio, V. Yemelin, D. Ivanov, N. Nosov, O. Odarenko, S. Khoruzhiy, V. Dupak and others. Socio-philosophical ideas of the peculiarities of the virtualization of social life are presented mainly in the context of the concepts of simulation by J. Deleuze and J. Baudrillard and others. The most famous representatives of scientific thought who have made a significant contribution to the development of information society theory are: D. Bell, Z. Brzezinski, J. Habermas, E. Giddens, P. Drucker, M. Castells, M. McLuhan, D. Martin, G. Molitor, E. Toffler, A. Touraine, F. Webster and others. **Discussion.** Modern computer technologies and information networks are becoming integral symbols of a new type of society. The global Internet network is actively developing and rapidly increasing its capabilities, which significantly affects the ability of individuals, social groups and communities to communicate, interact, meet certain social, economic and other needs. The processes of development and dissemination of information and telecommunication technologies cover all spheres of public life, which causes significant changes in social interaction, production, leisure of social groups, socialization and education of individuals, as well as the social structure of society, socio-economic, cultural, political relations and more. The phenomenon of computerization of everyday life introduces virtual reality into social practices as computer simulations of real things and actions. With the help of virtual reality technologies, images of institutional exchange are reproduced. The exchange is carried out as a simulation - a virtual analogue of real social interaction. Information and communication technologies allow real social actions and interactions to be carried out as their virtual analogues. At the same time, there is a certain replacement of the real performance of social roles by simulation, the image of real attributes and signs of the institutional process is created. In the new conditions of virtual interaction, the corresponding values, norms, signs, symbols, practices, features of communication that construct hyperreality, transforming it into elements of virtual reality, arise and are institutionalized. **Conclusions.** In terms of development of modern information society, the Internet virtualizes social practices of individuals, social groups that causes certain changes in processes of functioning of social institutions: the state, the market, education, medicine, culture, etc. The implementation of social roles by participants in interactions becomes virtual and social institutions accordingly become certain images, turning into a kind of virtual reality.

Key words: virtualization, virtual reality, social reality, informatization, social institution, computerization, information and communication technologies, information society.

References

1. Alyeva, N. Z., Yvushkyna, E. B., Lanratov, O. Y. (2008). Stanovleniye informatsionnogo obshchestva i filosofiya obrazovaniya [The formation of the information society and the philosophy of education]. Retrieved from: <https://monographies.ru/ru/book/view?id=23> [in Russian].
2. Drotianko, L. H. (2008). Polilog kultur yak fenomen informatsiinoi ery [Polylogue of cultures as a phenomenon of the information age]. *Visnyk Natsionalnoho aviatziinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 2(8): 112-116 [in Ukrainian].
3. Kravtsov, Yu. S. (2008). Pro paradoks fenomenolohichnoi interpretatsii spivvidnoshennia realnosti sotsialnoi i virtualnoi [On the paradox of the phenomenological interpretation of the relationship between social and virtual reality], *Multyversum*, 75: 13-23 [in Ukrainian].
4. Lytovchenko, I. V. (2017). Virtualizatsiia yak chynnyk transformatsii sotsialnykh instytutiv: sotsialno-filosofskyi analiz [Virtualization as a factor in the transformation of social institutions: a socio-philosophical analysis]. *Visnyk Natsionalnoho aviatziinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 2(26): 55-58 [in Ukrainian].
5. Sokolova, D. M. (2013). Osnovnyye tendentsii virtualizatsii sotsialnogo v informatsionnyu epokhu [The main trends of social virtualization in the information age]. Retrieved from https://www.sgu.ru/sites/default/files/journals/izvestiya/pdf/2013/12/13/2-2013_filosofiya_61.pdf.
6. Yvanov, D. V. (2000). Vyrtualizatsiia obshchestva [Society virtualization]. Retrieved from: http://read.newlibrary.ru/read/ivanov_d_v_/page3/virtualizacija_obshestva.htm [in Russian].